

STRIC PAVLE:

Izprehodi po Beogradu.

(Dalje.)

6. OB SAVI.

e na Kalemegdanu nam je pogled venomer uhajal na živahno vrvenje ob Savi in na življenje po njej. Tudi semkaj stopimo! Lahko bi na Mihajlovem vencu sedli na tramvaj, ki bi nas popeljal do Save v zapotegnjeni krivulji tik pod kalemegdanskim obzidjem. A ne izplača se. Ko se spustimo nizbrdo, prišedši iz parka, smo takoj nad stopnicami, ki nas privedejo naravnost v Savsko pristanišče.

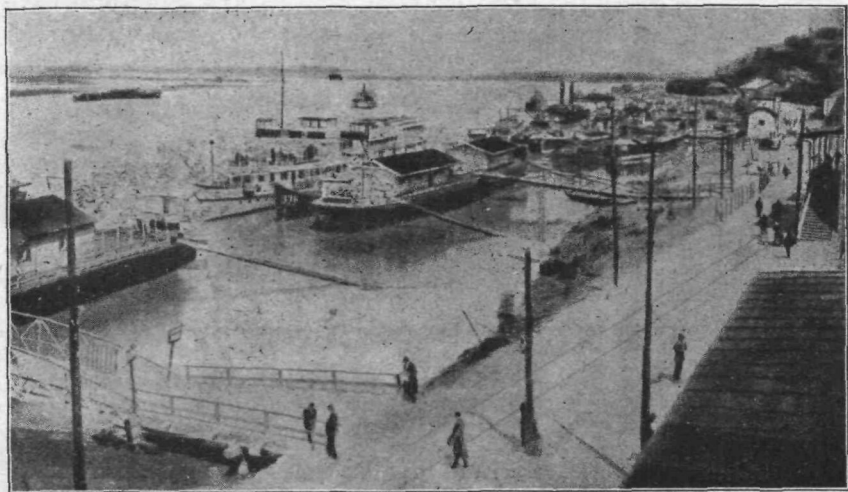

Savsko pristanišče

Tu smo v njegovem spodnjem delu, ki služi osebному prometu. Semkaj prihajajo manjši osebni parniki, ki služijo pogostemu prometu z Zemunom, katerega zremo pred seboj za Dunavom, pa večji parniki, ki gredo severno v Dunav ter prevažajo v Petrovaradin, Novi Sad, Osijek, in veliki, ki vozijo po Dunavu dalje v Madjarsko, Čehoslovaško in naprej do samega Dunaja. Drugi zopet prihajajo dol po Savi od Šabca in Obrenovca in še drugi vozijo od tu dalje v Pančevo, Smederevo in naprej skozi Železna vrata proti Črnemu morju. Sirene

na parnikih naznanjajo prihod in odhod ladij in ves dan je to osebno pristanišče živo popotnikov.

A tu, kjer pristajajo osebni parniki, je le manjši del tega živahnega pristanišča. Obrnimo se ob Savski obali proti vodnemu toku, kjer je kake 3 km daleč natrpano tovornih ladij, vlak, velikih čolnov; to vse gori do Čukarice, kamor izginja večina ladij in parnikov pozimi, ako prepreza Savo debela ledena skorja, ki često onemogoča vsak promet. Kje pa leži ob Savi ta Čukarica, nam pokaže železniški most, ki se v mogočnem, do 1½ km dolgem loku boči preko Save ter za železniški promet veže breg z bregom; vse do tja gre blagovno Savsko pristanišče.

Savsko pristanišče za osebni promet

Na cesti tik ob obali ropotajo tovorni avtomobili, konji in voli se napenjajo, da izpeljejo težko naložene vozove, železniški vagoni sprejemajo tu iz ladij blago, da ga prevažajo na kolodvor in od tam dalje v notranjščino zemlje. Veliki železni žerjavi dvigajo iz ladij tovore, delavci jih prenašajo ter prekladajo na vozila ob obali, na uho ti udarjajo kriki nosačev, voznikov, oglušen ropot, v grlu pa te draži prah, ki na debelo leži na cesti in se v gostih oblakih dviga izpod avtomobilov in voz. Za cesto stoje visoka skladišča, pa zopet cela vrsta koč in kolibic, neznatne »narodne kujne« (kuhinje) in »kafane«, kjer si delavci oddihujejo od napornega dela in za mal denar pojedjo pečeno ribo, kos pečenja mladega prašička ali jagnjetine, se posladkajo s kosom »bureka« (posebne vrste pogače), zagrižejo tudi »devrek« (presto, v katero je zameseno papično seme) ter zalijejo to s čašico rakije ali črne kave. Še pogostneje ko v mestu samem, kjer so gotovo na vsakem voglu, naletimo tu na Albance »bozadžije — al-

vadžije» (slaščičarje), ki točijo hladno limonado in »bozo« (pijačo iz koruze) ter prodajajo po stojnicah slaščice od mastnega »bureka« do pustó sladkega »ratluka«, med delavci se kretajo še albanski dečki s polnimi košarami »kokic« (pečene koruze) ali »kikerilija« (grških lešnikov). Vsi ti poslaščičarji so navadna prikazen po vsem mestu, omenjamo jih tu, ker so prav tu pogostnejši ko kje drugje.

A vzlic dobrotam, ki jih razstavljajo in prenašajo razni prodajalci, delo ves dan ne počiva. V lesna skladišča za obalo se kopičijo gore drv in lesu, premoga, celi hribi prefinega peska, kar vse so pripeljali parniki kdo ve od kod; iz drugih ladij iztovarjajo vreče žita in moke, s katero zalaga Beograd in Srbijo žita bogata Vojvodina, pa sode vina izpod Fruške gore in Smederevskih goric. Tu v tovrnem Savskem pristanišču se izkrcava največji del prehranjevalnih potrebščin za Beograjčane in onih, s katerimi trguje Beograd dalje.

Ko smo prehodili že približno polovico prej omenjene razdalje vsega pristanišča, se začno na levi tik ob obali goste železne tračnice. Tu je beograjska železniška postaja. Na »Baro Venecijo«, ali kdaj prej imenovano »Cigansko baro« (barje, močvirje), ki pokriva tu nad 2 km² savske obale, še vedno polagajo nove tračnice in razširjajo kolodvor. Močvirje zasipavajo ter narejajo visoke nasipe in globoke odtoké in ne bo dolgo, ko izgine to obsežno močvirje, ki se je raztezalo svoj čas od Save prav do znožja brežuljka, na katerem se dviga osredje Beograda. Še danes izstopa ob poplavi Sava tu čez breg ter zaliva Baro Venecijo, da se izpreminja v jezero; a človeški um in napor obrežje dviga in dviga in Sava kmalu ne bo več imela prilike, da na to stran preliva svoje valovje.

Ako omenimo še ogromno kolodvorsko kurilnico z vodnimi reservoirji, ki so jih v novejšem času postavili na Baro, smo povedali najvažnejše, kar se da povedati o tem beograjskem kosu.

Iz pristanišča se obrnemo v mesto. Da bi prešli naravnost od tu, kjer baš smo, nam zapira pot kolodvor; zato se moramo vrniti skozi prah po poti, odkoder smo dospeli. Spotoma nam uhaja pogled preko Save na nizko peščeno obrežje, na »Plažo«. Kolibe in kabine, ki se vrste tamkaj, nam povedo, da je to kopališče; poleti pa nam pove to krik in vik, ki prihaja od mnogobrojnih kopalcev preko Save, vidimo jih, ki se solnčijo, kopljejo, plavajo ter se vozijo po Savi v malih čolnicah. To je najobljudenejše poletno kopališče Beograda, ki pa tudi v mestu samem nudi priliko za kopanje v raznih parnih in hladnih kopelih za tiste, ki kopalnice že nimajo v stanovanju samem.

Vrnivši se v osebno pristanišče, krenemo v Karađorđevo ulico, v edino podolžno ulico mestnega okrožja »Savamale«, kjer ne nahajamo izrazitih posebnosti. Kar tu lahko prav vidimo, je brza izprememba Beograda. Ko je padlo mestno obzidje, kjer je nad osebnim pristaniščem otvarjala pot v mesto »Savamalska kapija«, se je jela

otvarjati »Savska«, današnja Karađorđeva ulica. V njej je še večina poslopij izza dobe, ko se je mesto začelo razvijati in širiti po svojem končnem osvobojenju l. 1864., in le počasi se med hišice in kočice iz preteklega stoletja vrivajo novodobna poslopja. V prejšnji Savski ulici so imeli svoje zaloge trgovci z železnino in z lončarskimi izdelki; v sedanji Karađorđevi so poslednji izginili docela, precej pa so se še

Iz južnega dela Karađorđeve ulice (palača Beogradske Zadruge)

Iz južnega dela Karađorđeve ulice (Hôtel Bristol)

obdržali prvi, ulica sama pa je izrazito trgovska in prometna ulica in vanjo prehaja iz kratkih uličic, ki vodijo od nje proti пристanišču, velik del prometa iz tega.

Kolikor bolj se oddaljujemo od pristanišča, puščamo za sabo Kalemegdan ter se bližamo mestnemu osredju, toliko bolj se Karađorđeva ulica širi. Že bolj ob južnem njenem koncu jo mahnemo v podolgovat park, preko katerega dospemo na Wilsonov trg. Vso

zahodno stran tega prostranega, gladko tlakovanega trga nam zapira veličastna stavba beograjskega kolodvora.

Letnica nad glavnim vhodom nam pove, da so sezidali in otvorili ta kolodvor l. 1884. Kako daleč naprej v bodočnost so pač gledali Beograjčani, ko so postavili kolodvor tu sem, kjer je bila takrat sama pušča! Močvirnato goloto samo so zasipali, da so zidali kolovor in položili prve tračnice, in sam samcat je stal kolodvor zunaj mesta. Poslopja, ki so jih začeli potem tu okrog staviti kot hotele za tujce, ki jim je bilo predaleč v mesto, in ki še dapes po večini obkrožajo Wilsonov trg, so morala biti takrat čedna v svoji enonadstropnosti

Wilsonov trg s kolodvorom

ali pritličnosti. Danes ti ostanki pretekle dobe motijo tujca, prišedšega iz kolodvora, ki zre preko njih visoke novodobne palače v mestu; in ne bo pač dolgo, ko se bodo morala umakniti sama ter napraviti prostor za poslopja, kakor jih terja potreba sedanjega časa.

Isto se zgodi z raznimi »narodnimi kujnami« po barakah in s »pre-nočišči«, ki te z obeh strani pozdravljajo stopivšega v Nemanjino ulico, ki se izpred kolodvorskega poslopja široka in odprta v ostrem pravem kotu spenja v mesto. Staro njeno lice, ohranjeno še v njenem početku, se izgublja, čim više zremo vanjo. Prav vidimo jo, kako ta ulica nastaja. Malo više od kolodvora grade danes na levi palačo za ministrstvo šum in rudnikov, njej nasproti palačo za ministrstvo zgradb. Za tema dvema se preko Miloševe ulice, ki pravokotno seka Nemanjino, dvigata palači vojnega ministrstva in vojne akademije.

A vse to smo gledali že od druge strani, ko smo bili v ulici Miloša Velikega; zato danes svoje poti ne nadaljujemo po Nemanjini, temveč se obrnemo iz nje na prvem levem oglu v Balkansko ulico. Ta se strmo spenja proti mestnemu središču ter med starimi in med nje pomešanimi prav lepimi novimi stavbami dospemo po hrapavem tlaku do kavarne »Moskva« na Terazijah.

Tako pa končamo svoje izprehode po Beogradu, kjer smo začeli.

Tik pod »Moskvo« zidajo zdaj razgledno teraso. Od tod ti gre pogled baš na del mesta, od koder smo prišli: na kolodvor, na Baro Venecijo, na pristanišče in Savo, preko Save na Zemun in na Sremsko planjavo; od tu se ti vrne preko Save na levi v Čukarico, pa na Senjak in na Topčidersko brdo.

Oj, če gledamo to polno in pestro sliko pred sabo, vso se kopajočo v solnceu, tedaj šele vidimo, kako malo smo si ogledali celote na teh izprehodih!

A ne moremo drugače: Beograd je preobsežen, preveč ga je, da bi mogli v kratkem času prav v vsak kotiček. Kar smo mogli videti in kar smo omenili, je le najvažnejše, kar se nam zdi najznamenitejše danes. Ali ostane to najvažnejše in najznamenitejše tudi za jutri? Kdo bi to rekel? Saj Beograd raste in raste, v svoji rasti podira staro in zida novo. Ustvarja, kakor zahtevajo potrebe, in se bore malo ozira na to, kaj je komu milo in kaj zanimivo. Važno mu je v njegovi rasti le to, kar mu je potrebno...

In tako se pripeti človeku, ki ga noga delj časa ni zanesla v kak del mesta, da zre ob novem njegovem posetu nanj nekaj čisto novega: kolibe in koče, ki so še do nedavna dajale temu mestnemu kosu svoje posebno lice, so izginile, iz razrvanih tal pa rasto palače, nove stavbe... In tako bo tisti, ki bo jutri govoril o Beogradu, moral opozarjati na nove posebnosti, črtal pa bo iz našega opisa marsikako zanimivost iz pretekle dobe, ki smo jo sami še videli in zabeležili. Jutri se morda reče lahko samo še: Bila je...

Zakaj Beograd raste in se razširja... Dve, tri leta po svetovni vojni so pisali, da ima mesto 130—150 tisoč prebivalcev; danes govore o 240 tisočih, a kdo more reči, za koliko je to število premalo? Trgovina in obrt, ki se razvija bolj in bolj, vabi ljudi v prestolico; bolj in bolj postaja Beograd središče za vse, in vse to kliče ljudi, ker jih rabi... Danes ga prepereza okrog 350 ulic in uličic, a po njegovem obmestju rasto nove naselbine in te križajo nove ulice. Omrežje električne cestne železnice razteza bolj in bolj svoje tračnice v ta obmestja; otvarjajo se nove proge, ki jutro za jutrom privlačajo iz obmestij v mesto ročne in duševne delavce in jih zvečer vračajo iz mesta na počitek. In kjer danes govorimo o končevanju mesta, vidimo jutri, da je vnovič raztegnilo roko ter pritegnilo nase nov kos, da se pozida za mesto samo...

Tako je na vseh koncih in krajih, razen kjer sta Dunav in Sava začrtala mejo. Drugod pa se vsevprek razteza in razteza ter bolj in bolj raste v velemesto in bolj in bolj dobiva značaj tega tudi v zunanjem pogledu na bogatijo v razkošnih palačah in na siromaštvo v lesenih kolibah v obmestnem blatu...

V vsem postaja Beograd velemesto. V vsakem pogledu se razvija in raste...

(Konec prih.)

Utrinki.

1.

Drevi človeka slep nagon,
drevi nemirno slepa strast,
kot stvar edina bil bi on,
vesoljni svet njegova last.
Razuma lučka mu zato
temo neskončno razsvetljuje,

da kaplja je valú samo,
ki v ocean neznan potuje.
Med kaplje kaplja se tišči,
drže jo meje z vseh strani,
v nagonu brez mejá in cesti
pravilno kaže mejevest!

2.

Kadar usta molče,
jabka zlata zore;
jezik brez gospodarja
v blato zlato pretvarja.

3.

Sedel sem na stol visok,
sedel sem na stol močanja.
Brez moči okolo nog
zdaj se pena mi zaganja.

4.

Obrača vedno se kolo življenja
in pot navzgor, navzdol se vedno menja.
Mordà na konju jutri že zavriska,

kdor se pri fleh nočoj boječe stiska;
mordà pred sodbo stal že jutri boš,
ki z njo si sodil sam, včerajšnji mož!

5.

Zaman srce nestrpno gine,
ni človek času gospodar.
Kot blisek želja brzo šine,
po polževo sledi ji stvar.

6.

Naj ne čudi se, kdor osla s cvetjem pita,
če s kopitom trma vrača mu srdita.
Da jo ponižuješ, misli stvar uhata,
vajena samo plevela in osata!

7.

Zaril se je res prvi
v podzemlje čuvstva, podzavesti,
in zdaj tekmuje s črvi,
kdo več ostankov more snesti.
Zdaj pogled ne vidi njegov
v globini kipenja sokov,

ne vidi na dnu korenin,
ki srkajo moč iz višin,
ne vidi nad sabo morja
lepote, svobode, duha.
Ne vidi, da pesmi čiste, globoke
lijo le iz solnca misli visoke.

Sava Radič-Mirt.

